

Єгор ХАЛЮЗОВ

*аспірант кафедри права гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету ім. М. С. Жуковського*

«Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

ORCID: 0009-0006-3912-5398

e-mail: y.s.khaliuzov@khai.edu

РОЗМЕЖУВАННЯ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА ТА ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА З ПИТАНЬ ПРАВА НА ПРИКЛАДІ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ

Анотація: У даній доповіді розглянуто правові засади висновку експерта з питань права як нового процесуального інституту та його відмінності від висновку експерта як доказу в адміністративному судочинстві. Висвітлено існуючі на теперішній час у процесуальному законодавстві дискусійні аспекти правового регулювання експертизи з питань права на прикладі Кодексу адміністративного судочинства України. Наголошено на необхідності розмежування висновку експерта з питань права та висновку експерта як процесуального доказу. Зазначено про необхідність внесення законодавчих змін до експертизи з питань права для подальшого вдосконалення її правового статусу.

Ключові слова: висновок експерта, висновок експерта з питань права, судова експертиза, адміністративне судочинство, доказ.

DISTINCTION BETWEEN EXPERT OPINION AND EXPERT OPINION IN THE FIELD OF LAW, USING THE EXAMPLE OF THE ADMINISTRATIVE LEGAL PROCEEDINGS

Abstract: This report examines the distinction between the legal basis of an expert opinion in the field of law as a new procedural institution and an expert opinion as evidence in administrative legal proceedings. The author identifies current controversial aspects of the legal regulation of expertise in the field of law in procedural legislation, using the Code of Administrative Procedure of Ukraine as a case study. Furthermore, the author underscores the necessity of distinguishing between the expert opinion in the field of law and the expert opinion as procedural evidence. The report emphasizes the need for legislative amendments to the expertise in the field of law to improve its legal status.

Keywords: expert opinion, expert opinion in the field of law, forensic expertise, administrative legal proceedings, evidence.

Внесеними у 2017 році змінами до процесуальних кодексів України було запроваджено новелу у вигляді створення процесуального інституту висновку експерта у галузі права, який знайшов своє нормативне закріплення у тому числі і в Кодексі адміністративного судочинства України (далі – КАС України) [1].

У зв'язку з цими нововведеннями, процесуальне законодавство доповнилось новою особою, яка може набувати статус учасника судового процесу - експертом з питань права.

Набуває актуальності питання розмежування висновку експерта як процесуального доказу від висновку експерта у галузі права, який має зовсім іншим правовий статус та призначення.

Статтею 112 КАС України встановлено, що учасники справи мають право подати до суду висновок експерта у галузі права щодо: 1) застосування аналогії закону чи аналогії права; 2) змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування, доктриною у відповідній іноземній державі. У частині другій цієї статті також врегульовано, що висновок експерта у галузі права не може містити оцінки доказів, вказівок про достовірність чи недостовірність того чи іншого доказу, про переваги одних доказів над іншими, про те, яке рішення має бути прийнято за результатами розгляду справи [1].

Важлива особливість висновку експерта у галузі права закріплена у статті 113 КАС України, в якій зазначено, що він фактично не є доказом, а має лише допоміжний (консультативний) характер і не є обов'язковим для суду, при цьому суд може посилатися в рішенні на висновок експерта у галузі права як на джерело відомостей, які в ньому містяться, та має зробити самостійні висновки щодо відповідних питань [1].

Фактично цей висновок має обмежений характер застосування у правовідносинах. Учасники судових проваджень в рамках адміністративного судочинства іноді помилково застосовують наведені процесуальні положення та намагаються долучити до матеріалів справи висновок експерта у галузі права з питань, що стосуються тлумачення положень національного законодавства, які не потребують застосування аналогії права чи аналогії закону, тим самим намагаючись довести перед судом перевагу своєї правової позиції щодо предмету спору за допомогою вказаного документу. Проте Верховний Суд неодноразово звертав увагу на встановлені процесуальні положення стосовно змісту висновку експерта у галузі права та відхиляв надані сторонами висновки.

Так, у пунктах 83-87 постанови Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 29 січня 2020 року у справі № 640/19344/18 зазначено наступне: «...Зі змісту наведених норм вбачається, що врахування висновку експерта з питань права є правом, а не обов'язком суду. При цьому, такий висновок може стосуватися лише передбачених Кодексу адміністративного судочинства України, питань - застосування аналогії закону чи аналогії права чи змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування, доктриною у відповідній іноземній державі. Натомість, наданий висновок експерта в галузі права стосується питань застосування законодавства України, при цьому питання, визначені приписами пунктів 1, 2 частини 1 статті 112 Кодексу адміністративного судочинства України, в межах даної справи не виникали. З огляду на вищенаведене, наданий позивачем висновок експерта в галузі права

не приймається Судом до уваги. Аналогічний висновок наведений у постанові Верховного Суду від 30 жовтня 2018 року по справі № 826/6667/16 (номер провадження № К/9901/44343/18)...» [3].

У статті 72 КАС України зазначено, що доказами в адміністративному судочинстві є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Ці дані встановлюються такими засобами: 1) письмовими, речовими і електронними доказами; 2) висновками експертів; 3) показаннями свідків [1].

Отже, принциповою відмінністю у правовому статусі висновку експерта з питань права та висновку експерта є те, що останній має статус доказу, за допомогою якого встановлюються обставини справи та який обов'язково повинен бути врахований судом під час постановлення судового рішення по суті спору, а висновок експерта в галузі права не має такого статусу, не може містити оцінку інших доказів та має виключно допоміжний (консультативний) характер і його врахування під час розгляду спору є правом, а не обов'язком суду. Водночас у випадку прийняття судом рішення про відхилення висновку експерта як доказу по справі, таке відхилення обов'язково повинно бути належним чином мотивовано судом, на чому прямо наголошує процесуальне законодавство.

Продовжуючи системний аналіз закріплених процесуальних положень висновку експерта з питань права, слід відокремити певні дискусійні моменти, які можна кваліфікувати як законодавчі прогалини. Перш за все, існуюча на теперішній час термінологічна відмінність між назвами «висновку експерта у галузі права» та особи, яка залучається до складення цього висновку для подальшого його долучення до суду – «експерта з питань права», що свідчить про певну недосконалість та неточність нормативно-правової бази.

У статті 69 КАС України визначено, що як експерт з питань права може залучатися особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права. Рішення про допуск до участі в справі експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом. Частина друга цієї статті встановлює, що експерт з питань права зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом, відповідати на поставлені судом питання, надавати роз'яснення [1].

Отже, на теперішній час процесуальне законодавство має певну відмінність у термінології висновку експерта у галузі права та безпосередньо особою, яка залучається до складення цього висновку – експерта з питань права. Для дотримання правильного, точного та чіткого викладу нормативно-правового акту вказані недоліки необхідно усунути.

Звернувшись більш детально до проблематики термінології інституту висновку експерта у галузі права, слід зазначити, що на теперішній час до Верховної Ради України ще у 2021 році було подано на розгляд відповідні законопроекти, декларованою метою яких було удосконалення судово-експертної діяльності.

Одним з них є проект Закону України «Про судово-експертну діяльність» за реєстраційним № 6284 від 05.11.2021 року, ініціатором якого є Кабінет Міністрів України, в якому, серед іншого, пропонується до процесуальних кодексів, у тому числі до КАС України, внести термінологічні зміни та «експерта з питань права» змінити на «консультанта з питань права», а «висновок експерта у галузі права» на «висновок консультанта з питань права» [4].

Серед наукової спільноти на теперішній час тривають обговорення та існують різні думки з приводу зазначеного законопроекту та запропонованих термінологічних змін. О. Кравчук, В. Копанчук та М. Остапчук погоджуються із редакцією найменувань, яку запропонували автори законопроекту № 6284 та наголосили, що за допомогою внесення цих змін буде надана можливість відмежовувати судового експерта від фахівця в галузі права [2, с. 42].

Слушною є думка Г. Юодкайте-Гранскієне та М. Фролова, які погодились із необхідністю внесення змін до термінології та запропонували застосовувати в чинному законодавстві та проектах нормативних актів найменування «спеціаліст (фахівець) із питань права» до учасника процесу, якого залучають для надання консультацій із питань права з метою уніфікації процесуальної термінології та для недопущення ускладнення судової практики чи неправильного тлумачення законодавчих норм [6, с. 32].

Отже, існуюча на теперішній час в процесуальному законодавстві термінологія «експерта з питань права» та «висновок експерта у галузі права» може вносити додаткове непорозуміння та неузгодження з іншими нормами процесуального законодавства, які регламентують вимоги до змісту та предмету висновку експерта в судочинстві.

На прикладі КАС України слід звернути увагу на ч. 2 ст. 101 зазначеного процесуального кодексу, яка встановлює, що предметом висновку експерта може бути дослідження обставин, які входять до предмета доказування та встановлення яких потребує наявних у експерта спеціальних знань. Предметом висновку експерта не можуть бути питання права [1]. Таким чином, зміна термінології допоможе остаточно диференціювати висновок експерта, який має правовий статус процесуального доказу від висновку експерта з питань права.

Законодавчою прогалиною можна вважати і те, що стаття 112 КАС України, яка стосується змісту висновку експерта у галузі права, не містить жодних вимог щодо структури та обов'язкових атрибутів, які повинні бути зазначені у цьому документі.

Доцільним є нормативне закріплення обов'язкової інформації, яку повинен містити висновок за результатами звернення до фахівця з питань права на прикладі ч. 6 ст. 101 КАС України, де врегульовано, що у висновку експерта повинно бути зазначено: коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, а також, за наявності, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта), на якій підставі була проведена експертиза, хто був присутній при проведенні експертизи, питання, що були поставлені експертові, які матеріали експерт використав. Інші вимоги до висновку експерта можуть бути встановлені законодавством [1]. При цьому перелік обов'язкової інформації повинен бути уточнений з урахуванням можливої зміни термінології інституту висновку експерта з питань права.

Встановлена ч. 1 ст. 69 КАС України обов'язкова вимога до особи експерта з питань права в частині «є визнаним фахівцем у галузі права» досить неконкретизована та має оціночний характер, що негативно впливає на чіткість, зрозумілість та передбачуваність правової норми.

С.Б. Цебенко на прикладі практики Європейського суду з прав людини звертала увагу на важливості вимоги про якість закону та наголошувала на тому, що закон має бути зрозумілим та чітким, передбачуваним та відповідати всім іншим вимогам верховенства права [5, с. 33].

Підсумовуючи, можна зазначити, що висновок експерта з питань права не слід ототожнювати з висновком експерта як процесуальним доказом, оскільки останній має зовсім інше призначення та правовий статус. Експертиза з питань права має дискусійні аспекти та потребує як термінологічного, так і змістовного законодавчого уточнення для подальшого вдосконалення її правового регулювання у процесуальному законодавстві.

Список використаних джерел:

1. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. - № 35-36, 37. - Ст. 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 14.11.2024).
2. Кравчук О., Копанчук В., Остапчук М. Законодавче регулювання судово-експертної діяльності в Україні. *Університетські наукові записки*. 2023. № 5 (95). С. 37-48. URL: https://unz.univer.km.ua/article/view/95_37-48/362 (дата звернення: 14.11.2024).
3. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 29.01.2020. Справа № 640/19344/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87330086> (дата звернення: 14.11.2024).

4. Проєкт закону про судово-експертну діяльність від 05.11.2021 р. № 6284. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73154 (дата звернення: 14.11.2024).

5. Цеденко С.Б. Вимога «якості» закону як один з основних аспектів принципу верховенства права. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. № 4. С. 31–35. URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/97/88> (дата звернення: 14.11.2024).

6. Юодкайте-Гранскієне Г., Фролов М. Порівняльна характеристика законопроектів про судово-експертну діяльність. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2022. Вип. № 1 (26). С. 24–51. URL: <https://khrife-journal.org/index.php/journal/article/download/510/568> (дата звернення: 14.11.2024).